

Citation:

Bogoczová, I., & Muryc, J. (2021). Przełamywanie barier komunikacyjnych (na przykładzie wieloetnicznej i wielojęzycznej sytuacji społecznej Zaolzia). *Slavia Meridionalis*, 21, Article 2387. <https://doi.org/10.11649/sm.2387>

Irena Bogoczová

Uniwersytet Ostrawski

<https://orcid.org/0000-0002-0818-193X>

Jiří Muryc

Uniwersytet Ostrawski

<https://orcid.org/0000-0002-2721-6093>

Przełamywanie barier komunikacyjnych (na przykładzie wieloetnicznej i wielojęzycznej sytuacji społecznej Zaolzia)

1. Wprowadzenie do problematyki

W niniejszym tekście mamy zamiar pochylić się nad specyficzną sytuacją językową, obserwowaną w zróżnicowanym pod względem etniczności środowisku społecznym Zaolzia. Chodzi o tę część Śląska Cieszyńskiego, która znajduje się po czeskiej stronie granicy państwowej¹.

¹ Ze względu na fakt, że granica ta przebiega – przynajmniej częściowo – wzdłuż rzeki Olzy, utarło się potoczne określenie Zaolzie.

This work was supported by the Czech Ministry of Education, Youth and Sports.

Authors' contribution: both authors participated equally in the concept of the study and drafting the manuscript.

Competing interests: Irena Bogoczová is the journal's reviewer; Jiří Muryc declares he has no competing interests.

Publisher: Institute of Slavic Studies, Polish Academy of Sciences.

This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 3.0 PL License (creativecommons.org/licenses/by/3.0/pl/), which permits redistribution, commercial and non-commercial, provided that the article is properly cited. © The Author(s) 2021.

Zapowiedziany opis sytuacji należy rozpocząć od stwierdzenia, że państwo czeskie jest zasadniczo monoetniczne². Była federacja czechosłowacka została na przełomie lat 1992 i 1993 podzielona na dwa suwerenne państwa – czeskie i słowackie. Mieszkający w Czechach Słowacy stali się w tym kraju mniejszością narodową, liczącą (według danych ze spisu ludności w 2001 roku) ponad 193 tys. osób, co stanowiło niecałe 2% ogólnej liczby (ok. 10 230 tys.) mieszkańców Republiki Czeskiej (dalej RC). Do „tradycyjnie”³ odmiennych narodowości – polskiej, niemieckiej i romskiej – przyznało się wtedy łącznie 102 820 osób, wśród których największą grupę tworzyli Polacy – niecałe 52 tysiące. Oczywiście w interesie każdego państwa jest dążenie do „jedności” (unifikacji) obywateli pod względem ich orientacji etnicznej i językowej; polityka językowa w państwie czeskim nie należy zatem do wyjątków. Do tego integrowania przyczyniają się również naturalne procesy asymilacyjne, które nie ominęły samych zaolziańskich Polaków. Z drugiej strony nasilająca się migracja ludności w skali międzynarodowej (światowej) spowodowała, że w ciągu 10 lat (od roku 2001 do 2010 roku) wzrosła o prawie 100% łączna liczba żyjących w Czechach Wietnamczyków, Ukraińców i Rosjan (z 51 943 w roku 2001 do 100 785 w roku 2011).

W odróżnieniu od podanych powyżej zmian społecznych Zaolzie cechuje względna stabilność, i to – niestety – również odnośnie do wspomnianej asymilacji, która postępuje sukcesywnie i konsekwentnie. Ubywa osób przyznających się do narodowości polskiej – w przeciągu 10 lat, które dzieliły ostatnie spisy ludności, notujemy spadek liczby miejscowych Polaków o ok. 11 tys.; pod koniec 2021 roku będą znane aktualne dane na ten temat, ale już teraz

² Według Czeskiego Urzędu Statystycznego (*Český statistický úřad*) „Republika Czeska odznacza się homogenicznością etniczną ze zdecydowaną przewagą narodowości czeskiej. Jej charakter kształtował się w wyniku historycznego i politycznego rozwoju kraju (migracji ludności podczas II wojny światowej, ofiar wojennych pewnych grup narodowych, powojennego wysiedlenia i wymiany ludności, re/emigracji, przesiedlania)” (patrz s. 2 cytowanego źródła; tłum. autorów). W spisach ludności w 2001 roku narodowość czeską podało 90,4% mieszkańców, a kolejnych 4,6% deklarowało narodowość morawską i śląską. W 2011 roku komisarze spisowi notowali co prawda tylko 69,4% Czechów (Morawian i Ślązaków), trzeba jednak nadmienić, że w spisach tych na pytanie o narodowość ponad 25% osób nie podało żadnej odpowiedzi. Tradycyjnie wśród mniejszości najwyższy odsetek (w roku 2001 – 1,9%, w roku 2011 – 1,4%) tworzą Słowacy, polską narodowość zadeklarowało w tych samych latach 0,5% i 0,4% ludności RC (*Český statistický úřad*, 2014).

³ Za „nowy” fenomen uważamy możliwość zadeklarowania narodowości morawskiej i śląskiej.

można się spodziewać kolejnego spadku liczebności mniejszości polskiej na korzyść czeskiej większości. Region Zaolzia jest jednak specyficzny i wymaga prowadzenia odmiennej polityki językowej (narodowościowej) niż na innych terenach państwa czeskiego. Biorąc pod uwagę wieloetniczność regionu, która wynikała z podziału Śląska Cieszyńskiego w 1920 roku, rząd czeski (dawniej różne rządy czechosłowackie) jest zobowiązany (na mocy konstytucji państwa, ale też międzynarodowych aktów prawnych) do zapewnienia mniejszości polskiej prawa do kształcenia w języku ojczystym. Szkolnictwo w państwie czeskim nie stanęło wobec tego faktu nieprzygotowane. Wiadomo, że już w czasach austriackich na Śląsku Cieszyńskim uczono dzieci w szkołach, używając w tym celu języków niemieckiego, czeskiego lub polskiego i korzystając z różnojęzycznych podręczników. Tak działo się też w okresie międzywojennym i po II wojnie światowej. Tradycja nauczania w języku polskim na tych terenach jest więc długa i bogata, o czym szczegółowo informują nas liczne źródła (np. Jasiński, 1997; Macura, 1998).

Kwestię dwujęzyczności czeskiej części Śląska Cieszyńskiego należy rozpatrywać w kontekście aktualnej polityki językowej, którą można rozumieć jako: „ogół działań podejmowanych w pewnej społeczności celem kształtowania stosunku do języka oraz oblicza komunikacji w niej, a także w kontaktach z innymi społecznościami” (Gajda, 1998, s. 11). Jednym z elementów polityki językowej jest prawo językowe, utożsamiane często z ustawodawstwem językowym, mającym na celu regulowanie ochrony, rozwoju, promocji języka oraz jego użycie w rzeczywistości prawnej, handlu, mediach, oświacie. Mimo że w RC nie ma ustawy językowej, ochrona języków mniejszości – w tym języka polskiego – jest tutaj ściśle związana z ochroną praw mniejszości narodowych. W RC obowiązuje kilka dokumentów prawnych, zarówno na poziomie europejskim, jak i narodowym. Do pierwszych można zaliczyć Konwencję Ramową Rady Europy⁴ oraz Rezolucję Parlamentu Europejskiego w sprawie norm minimalnych dla mniejszości w UE⁵. Na poziomie narodowym trzeba wymienić przede wszystkim Konstytucję Republiki Czeskiej oraz swego rodzaju załącznik do Konstytucji – Kartę Praw Podstawowych i Wolności (*Listina základních práv a svobod*). W praktyce ważne są także inne ustawy i rozporządzenia,

⁴ Dokument ten (*Rámcová úmluva o ochraně národnostních menšin*), przyjęty w Strasburgu 1 lutego 1995 roku, został podpisany przez RC już 28 kwietnia tego samego roku (*Rámcová úmluva o ochraně národnostních menšin*, b.d.).

⁵ Patrz *Usnesení Evropského parlamentu ze dne 7. února 2018 o ochraně a nepřipustnosti diskriminace menšin v členských státech EU*, 2018.

m.in. Ustawa o prawach mniejszości narodowych (*Zákon č. 273/2001 Sb., o právech příslušníků národnostních menšin*) lub Ustawa o gminach i jednostkach administracyjnych (*Zákon č. 106/2016 Sb., o územně správních celcích*)⁶. Podstawowe prawa członków mniejszości narodowych w RC sprowadzają się m.in. do prawa do nauki języka mniejszości lub w języku mniejszości, prawa do edukacji w języku ojczystym przedstawicieli mniejszości narodowych⁷.

Ważnym dokumentem obowiązującym na terenie Czech i mającym na celu ochronę praw mniejszości narodowych, w tym praw językowych, jest oczywiście także Europejska Karta Języków Regionalnych lub Mniejszościowych (*Evropská charta regionálních či menšinových jazyků*). Dokument koncentruje się na ochronie języków regionalnych lub mniejszościowych, rozumianych jako języki, które są tradycyjnie używane na określonym terytorium państwa przez obywateli tego państwa, tworzących grupę mniejszą liczebnie od pozostałej części ludności tego państwa. Języki te różnią się od oficjalnego języka (języków) państwa, przy czym nie chodzi ani o dialekty (gwary) języka narodowego państwa, ani o języki migrantów (*Evropská charta regionálních či menšinových jazyků*, 2006). Karta wymienia w swoich postanowieniach te dziedziny życia społecznego, w których używa się na danym terenie państwa języka mniejszościowego lub regionalnego. Karta została przyjęta przez Radę Europy w 1992 roku, rząd Republiki Czeskiej podpisał ją 9 listopada 2000 roku, a ratyfikował – 15 listopada 2006 roku, natomiast postanowienia Karty zaczęły na terytorium Czech obowiązywać od 1 marca 2007 roku. W części III Karty, omawiającej środki służące promowaniu używania języków regionalnych lub mniejszościowych w życiu publicznym, w artykule 8 zostało uwzględnione także szkolnictwo, co zobowiązało państwo czeskie do uruchomienia m.in. szkolnictwa podstawowego dla członków grup mniejszościowych w odpowiednich językach (Muryc, w druku).

W Czechach (dawniej Czechosłowacji) oprócz podstawowych szkół ogólnokształcących prowadzą swoją działalność tzw. *základní umělecké školy* (skrót ZUŠ), czyli zintegrowane podstawowe szkoły artystyczne (a nie „szkoły muzyczne”, „plastyczne”, „baletowe/taneczne” lub inne). Można je znaleźć w każdej większej miejscowości, mają status organizacji pożytku publicznego

⁶ Patrz *Průvodce právy*, 2017, ss. 7–8.

⁷ Poszczególne prawa zostały sprecyzowane w dodatkowych ustawach dotyczących szkolnictwa: *Zákon č. 76/1978 Sb., o školských zařízeních, ve znění pozdějších předpisů* oraz *Zákon č. 29/1984 Sb., o soustavě základních škol, středních škol a vyšších odborných škol (školský zákon), ve znění pozdějších předpisů*.

i są finansowane (administrowane) przez województwa z dotacji państwowych. Ważna jest też współpraca z rodzicami. Rekrutacje do tego typu szkół odbywają się raz w roku, przy czym liczba chętnych z reguły przewyższa limity przyjęć do danej szkoły. Zajęcia odbywają się przeważnie raz w tygodniu, w godzinach popołudniowych, po zajęciach szkolnych. Uczęszczają na nie dzieci i młodzież w wieku od 6 do 15 lat (1–9 klasa szkoły podstawowej). Nauczanie jest nieodpłatne, na zakończenie każdego półrocza uczniowie otrzymują świadectwo.

Badania dla potrzeb niniejszego artykułu zostały przeprowadzone w dwóch takich szkołach – w Czeskim Cieszynie⁸ i Trzyniecu⁹. Cieszyńska szkoła (oficjalna nazwa *Základní umělecká škola Pavla Kalety v Českém Těšíně*) nie ma co prawda oficjalnego statusu szkoły dwujęzycznej, niemniej uczęszczają do niej nie tylko dzieci z czeskich i polskich szkół miejscowych, ale też ok. 200 dzieci z Polski. Fenomen ten został zauważony przez media państwowe, np. „Gazetę Wyborczą” lub „Týden” (Motyl, 2020; Warchala & Furtak, 2016). Przyczyną zapisów dzieci z Polski na zajęcia w Czechach (pomimo że w polskim Cieszynie znajduje się podobna szkoła muzyczna) jest przede wszystkim fakt, że nauka gry na instrumencie w szkole w Czechach nie przewiduje aż tylu godzin jak w Polsce. Choć poziom absolwenta „polskiej” i „czeskiej” szkoły muzycznej (artystycznej) jest – jak przyznają sami nauczyciele – odmienny, to jednak nauka w „czeskiej” szkole muzycznej nie jest dla dziecka tak wielkim obciążeniem, co przesądza o wyborze „czeskiej” szkoły, szczególnie w wypadku mniej

⁸ Graniczne miasto Czeski Cieszyn zamieszkuje ok. 24,5 tys. ludności, z tego według danych z 2011 roku ponad 4 tys. osób narodowości polskiej. Na terenie miasta działają dwie polskie szkoły – jedna podstawowa i jedyne na Zaolziu polskie liceum (szczegółowo patrz Bečák & Januszek, 2012). W mieście ma siedzibę Centrum Pedagogiczne dla Polskiego Szkolnictwa Narodowościowego w RC, placówka zajmująca się organizacją, metodyką nauczania i innymi sprawami związanymi z działalnością wszystkich szkół z polskim językiem nauczania na Zaolziu, których było w roku szkolnym 2019/2020 łącznie 25, z tego 10 „pełnych”, z klasami od 1 do 9, oraz 15 – z klasami od 1 do 5 (patrz strony Centrum <https://www.pctesin.cz/>; Centrum Pedagogiczne dla Polskiego Szkolnictwa Narodowościowego w Czeskim Cieszynie, b.d.).

⁹ Przemysłowe, hutnicze miasto Trzinec (Třinec), odległe od Czeskiego Cieszyna o ok. 13 km w kierunku południowo-wschodnim, znajduje się również w paśmie przygranicznym, niektóre jego dzielnice graniczą z Polską bezpośrednio. Miasto to ma ponad 36 tys. mieszkańców, z których niecałych 5 tys. podało narodowość polską (narodowość czeską deklaruje ok. 22 tys., resztę tworzą narodowości słowacka, śląska, morawska, romska, wietnamska; prawie 6,5 tys. nie podało żadnej odpowiedzi, co jest zgodne z przyjętą zasadą, że odpowiedź na pytanie o narodowość w spisach ludności nie jest obowiązkowa). W mieście znajdują się dwie polskie szkoły podstawowe (*Třinec, 4. Obyvatelstvo podle národnosti – statistika*, b.d.).

ambitnych dzieci/rodziców. Część nauczycieli wywodzi się z miejscowego środowiska polskiego (mniejszościowego), więc nawet dziecko, które nie zna czeskiego, ma możliwość wpisania się do grupy, która porozumiewa się przy pomocy języka polskiego – wyłącznie lub przynajmniej w pewnym stopniu. Szkoła w Trzyńcu jest oficjalnie szkołą dwujęzyczną, czesko-polską (ale tylko w wypadku kształcenia muzycznego), jedyną tego typu w RC¹⁰. W okresie prowadzenia badań do szkoły trzynieckiej na 850 uczniów 10 dojeżdżało z przyległych miejscowości polskich. Szkoła szczyci się tym, że naukę w niej pobierało wielu wybitnych muzyków i piosenkarzy znanych i występujących w Czechach lub w Polsce.

Jak już zostało zauważone, grono pedagogów w obu opisywanych szkołach jest etnicznie zróżnicowane. Nauczyciele z Polski muszą się wykazać znajomością języka czeskiego przynajmniej na poziomie podstawowym; od miejscowych Polaków żadne oświadczenie dotyczące znajomości języka polskiego nie jest wymagane.

Dwujęzyczność aprobowana urzędowo zakłada: naukę teorii muzyki w jednym lub drugim języku, dwie wersje regulaminu szkoły oraz dokumentu dotyczącego programu kształcenia. Program koncertów ułożony jest tak, żeby w jego trakcie zabrzmiały czeskie i polskie utwory i żeby języki czeski i polski pojawiały się także w ich zapowiedziach. Dziennik klasowy prowadzony jest w języku czeskim, inne teksty pisemne mogą być dwujęzyczne.

2. Problematyka komunikacji w sytuacji dwujęzyczności i dwuetniczności

Problemy, do których zamierzamy się odnieść, nie dotyczą samego przełączania kodów, ale są uwikłane w bardziej złożoną strukturę zależności. Fakt ten jest równocześnie warunkiem, przejawem i wynikiem koegzystencji nie tylko użytkowników większej liczby kodów (języków lub ich odmian), ale też jednostek lub wspólnot o różnej świadomości językowej, osadzonych w róż-

¹⁰ Bez względu na opisany stan rzeczy, przy wejściu do szkoły w Czeskim Cieszynie zostały umieszczone tablice w obu językach. Również uczęszczających do niej dzieci z Polski jest tu o wiele więcej niż w Trzyńcu, natomiast trzyniecka szkoła dwujęzyczna nie ma żadnego szyldu w języku polskim.

nych kulturach, tradycjach, systemach wartości itp. Jest zarówno przyczyną, jak i rezultatem polityki językowej danego państwa lub regionu. Najbardziej ogólna definicja przełączania kodów mówi o zmianie języka w trakcie wypowiedzi. Szczegółowy opis tego zjawiska związanego z bilingwizmem lub dyglosją rozpatruje zmianę kodów, uwzględniając np. jej objętość (stopień, zasięg występowania), mechanizmy mentalne lub strategie komunikacyjne, które zmianie kodów towarzyszą. Znane są sytuacje, kiedy elementy języka L2, z reguły w postaci jednostek leksykalnych, mogą zostać (od czasu do czasu) wtrącone do kodu L1, albo takie, gdy alternują ze sobą całe systemy L1 i L2, łącznie z gramatyką i pragmatyką (Głuszkowski, 2013, s. 265). Rozwiązaniem podobnych sytuacji może być tzw. semikomunikacja, dwukodowy sposób prowadzenia komunikacji werbalnej (por. np. Lipowski, 2014). Dodajmy, że z omawianym porozumiewaniem się w różnych językach jest związana interferencja, teoria transferu językowego i wiele innych kwestii socjolingwistycznych, których w niniejszym tekście nie przypominamy, zresztą poniższy materiał językowy tylko potwierdza ogólnie znane fakty.

Warto natomiast – ze względu na charakter wspomnianego materiału językowego – wspomnieć o świadomości językowej (związanej z tożsamością narodową). „Świadomość językowa”, jak ujął ten problem Andrzej Markowski, „to ogół sądów o języku i poglądów na język, które są charakterystyczne dla jakiejś osoby albo panują w pewnym środowisku [...]”. I tu napotykamy różne stopnie takiej świadomości. „Te sądy i poglądy”, kontynuuje przywołany autor, „mogą mieć charakter intuicyjny i nie tworzyć spójnego systemu, ale mogą też być umotywowane wiedzą o języku” (Markowski, 2008, s. 123). Nasi informatorzy, których fragmenty wypowiedzi przedstawiamy poniżej, znajdują się właśnie na różnych etapach budowania świadomości językowej: zaawansowany etap reprezentują nauczyciele prowadzący zajęcia w szkołach artystycznych i pracujący z reguły równocześnie w innych placówkach edukacyjnych; niższy – uczniowie w wieku od pięciu do kilkunastu lat, aczkolwiek w wypadku osób wychowywanych od dziecka w warunkach dwujęzyczności zmiany kodów stają się naturalnym elementem ich rozwoju socjopsychicznego, więc ich stopień świadomości językowej trudno nazwać „niskim”¹¹.

¹¹ Przez kompetencję językową rozumiemy zdolność użytkownika języka lub jego odmiany do dysponowania systemem środków językowych i przestrzegania reguł ich użycia w konkretnych wypowiedziach, w praktyce werbalnej, zaś kompetencja komunikacyjna ogranicza się do mechanizmu zachowań mownych w komunikacji werbalnej (por. Bogoczová, 1996, s. 49). Kompetencja komunikacyjna kształtuje się w tym wypadku równocześnie z kompetencją

Na pytanie, dlaczego dochodzi do zmiany języków, socjolingwistyka dostarcza wiele odpowiedzi. Motywacją jest zazwyczaj nierówny status społeczny kodów (np. odmiany ogólnonarodowej a lokalnej; oficjalnego języka państwa a języka mniejszości etnicznej). Język mniej prestiżowy jako wyznacznik mowy „niższej kategorii” naraża użytkownika na różne sankcje, np. na śmieszność. Opisując sytuację językową Zaolzia (a zakładamy, że także innych terenów wieloetnicznych i wielojęzycznych), musimy podkreślić, że w wielu sytuacjach kompromitującym może okazać się – paradoksalnie – wybór języka kulturalnego/ogólnego, a nie lokalnej mieszaniny odmianowo-językowej. Mieszaniną tą jest pewien gatunek polilektu (hybrydy, melanzu, konwergentu), jak określają to językoznawcy, czyli mowa prosta, tutejsza, swojska, brzmiąca bardziej z polska lub bardziej z czeska¹², oparta na gwarze cieszyńskiej, ale zawierająca całą masę bohemizmów leksykalnych. Mowa ta, zwana mową „po naszymu”¹³, nie jest markerem najniższej, najmniej wykształconej warstwy społecznej, ale wyrazem więzi z regionem, danym środowiskiem, przejawem potoczności. Nie jest wynikiem niskiej świadomości językowej, brakiem (auto)refleksji niedoskonałości sposobu mówienia, ale dowodem na to, że taka niedoskonałość nie zabrania mówienia w ten właśnie sposób, i to nawet osobom wykształconym, wykonującym różne „prestiżowe” zawody, zajmującym wysokie stanowiska. Mowa „po naszymu” występuje nie tylko w kontaktach prywatnych, w rozmowach indywidualnych, prowadzonych w wąskim gronie rozmówców, czyli w sytuacjach typowo gwarowych, ale też w innych sytuacyjnie ukonkretnionych rozmowach. Warunkiem użycia tego kodu jest np. nieobecność osób o odmiennej świadomości narodowej, osób, które nie powinny zostać wtajemniczone w treść rozmowy, osób z innych terenów językowych, nieznających danej mowy nawet biernie¹⁴. Przeciwwskazaniem nie jest natomiast sankcja śmieszności, ale niebezpie-

językową, a może nawet z pewnym wyprzedzeniem: dziecko wie, kiedy należy zmienić język wypowiedzi, zanim opanuje na odpowiednim poziomie system tego języka.

¹² Tego określenia używamy za Janiną Labochą (Labocha, 1997).

¹³ Mowy „po naszymu” nie utożsamiamy z gwarą cieszyńską. Nie może być ona tradycyjną gwarą, ponieważ taka odbierana jest tu już raczej jako (szanowane) dziedzictwo kulturowe, nie jako narzędzie porozumiewania się w aktualnej rzeczywistości pozajęzykowej.

¹⁴ Częstokroć to, czy innojęzyczny rozmówca rzeczywiście nie rozumie przekazu w kodzie mówiącego „po naszymu”, nie jest istotne. Większe znaczenie może mieć nieakceptacja formy takiego przekazu. Na Zaolziu występuje zjawisko semikomunikacji w relacjach mowa „po naszymu” – język czeski – język polski, gdy każdy z rozmówców zostaje przy swoim kodzie, a rozmowa jest sensowna i zrozumiała dla każdego z uczestników.

czeństwo innych restrykcji w postaci dezintegracji grupy (konfliktu na tle narodowościowym) albo dyskwalifikacji lub wykluczenia kogoś z komunikacji z powodu niezrozumienia treści. Nauczyciele z miejscowych szkół polskich nie poprawiają uczniów mówiących „po naszymu”, przynajmniej nie czynią tego konsekwentnie (zresztą sami na co dzień posługują się tym samym kodem mieszanym)¹⁵.

3. Empiria

Badania nad komunikacją w szkołach artystycznych zostały przeprowadzone w styczniu i lutym 2020 roku i objęły kilka grup kształcących się w nich dzieci. Sporządziliśmy nagrania podczas lekcji z teorii muzyki, uczestniczyliśmy w „próbie orkiestry”, czyli zajęciach z synchronizowanej gry na instrumentach smyczkowych (strunowych), oraz odwiedziliśmy warsztaty plastyczne. Indywidualnych zajęć nie nagrywaliśmy – ze względu na ochronę danych osobowych i zapewnienie dzieciom komfortu psychicznego.

Zajęcia plastyczne w jednej z badanych szkół prowadzi nauczycielka należąca do miejscowej polskiej wspólnoty mniejszościowej, która skończyła studia w Polce, pracowała też w polskim teatryku dla dzieci¹⁶, więc ze swymi polskimi podopiecznymi rozmawia po polsku lub „po naszymu” – z polska (używa np. polskiej terminologii potocznej: kredka, kolorowy, kolor, farba, sztalugi itp.). W jednej grupce pracowało 15 uczniów w różnym wieku, przeważały dzieci z czeskojęzycznej polskiej szkoły podstawowej. Z czeskojęzycznymi dziećmi nauczycielka rozmawiała w języku czeskim¹⁷. Podchodziła do uczniów, zwracała się do nich indywidualnie. Tak samo dzieci w rozmowach

¹⁵ Większą czujność wykazują pod tym względem szkoły czeskie, gdzie według naszych wcześniejszych badań „po naszymu” w szkole mówi tylko znikomy procent miejscowych uczniów, nawet takich, którzy poza szkołą nadal używają tego specyficznego kodu językowego.

¹⁶ Z jej sposobu porozumiewania się z dziećmi wynika, że szczerze je lubi (używa np. zwrotów *kochanie*, *złotko*; zdrobnień: *umyj łapki* itp.).

¹⁷ W niniejszym artykule nie odnosimy się do jakości (poprawności) języka czeskiego lub języka polskiego, nie zwracamy też uwagi na interferencje. Nie opisujemy mowy „po naszymu” i nie podajemy, czym różni się ona od języka polskiego (tym zajmujemy się w innych pracach, np. Bogoczová, 2018). Koncentrujemy się na samym fakcie przełączania kodów, na charakterze zdarzenia mownego jako całości, a używając określenia „język czeski” lub „język polski”, mamy na myśli ich odmiany projektowane jako kulturalne/ogólne (aspirującej do takich).

z nauczycielką używały różnych kodów: języka czeskiego, języka polskiego lub mowy „po naszymu”.

Fragmety rozmów¹⁸:

(fragment pierwszy)

N: Aguš¹⁾ ale nie róp tam same taki ozdobne ty ale rozmyślaj pši tym (...) Eli²⁾ už máš? / můžeš pastelkou tag jemně³⁾ (...) Agněško ale róp tak žebyš žišo zdónžyla bo nie vjym čy še udo na štalugach pracovać [następnym razem]

U: na čym?

N: na štalugach (...) ukoš Agatko? (...) ešče zrópće tyh vizóf co še patšóm (...) to néch po tych okrajach⁴⁾ to nie beže vidać (...) nadherne jo ješte jak se to (j)menuje / napiš nazef / vem si nejakou pastelku neđelej to tuškou⁵⁾

U: jo uš to móm gotove

N: ale nazva / tytuł [brakuje]/ veš se kretke kolorovóm (...) to ešče ni mož gotove (...) Danek prič tu prošym / na jakim koloře kartki chceš pracovać? / granatovo albo tako bežovo? / přiklej to tam! / chceš to vyžy nižy?

U: mje to je jedno

N: [do chłopców] chlōpi (...) vešće se ešče jaki papjór

U: možeš malovać prosto farbóm bo to ci beže ograničać (...) ešče je srebrno i złoto barva f kibličku⁶⁾ / uš to máš? podepsat! (...) Maruš chceš si jište něco đelat? / maš dost času⁷⁾? (...) [do siebie:] co jo to chćala / [do dzieci:] ale kolory! / fspaňale! (...) Antoš podej tam Agněšce pynžel

¹⁸ W zapisach autentycznych wypowiedzi stosujemy na ogół znaki i zasady transkrypcji fonetycznej (por. znaki: *v, č, ž, š, ř, ě, ž, ś, ů, ž, ů, ř, ů* i inne). Do wprowadzenia pewnych modyfikacji skłoniło nas to, że chodzi o kod mieszany, zawierający szereg typowych lokalnych głosek gwarowych lub czeskich, np. znak *ó* odpowiada rzeczywiście samogłosce pośredniej między *o* oraz *u* (a więc wymowie zgodnej z etymologią); dla *u* niezgłoskotwórczego używamy znaku zgodnego z polską ortografią, tzn. *ł*. W celu łatwiejszego odbioru tekstu nie oznaczamy zmiękczenia spółgłosek w pozycji przed samogłoską *i*, po spółgłoskach wargowych lub welarnych (a przed samogłoskami) stosujemy zapis *vje, pje, bjo, kje* itd.; spółgłoska *n* przed welarnymi jest tu wymawiana jak na innych terenach języka polskiego i czeskiego, znak *ŋ* stosujemy tylko w wypadku kontaktu nosówki ze spółgłoską *g*. Przy pomocy znaku *h* transkrybujemy każde *ch* lub *h* wymówione w sposób dźwięczny (*h* etymologicznie dźwięczne oraz *ch* akomodowane), przy pomocy dwuznaku *ch* zapisujemy bezdźwięczne *ch* lub ubezdźwięcznione *h*. Znak *ř* świadczy o tym, że wymowa tej głoski jest frykatywne (typowa dla gwary cieszyńskiej i języka czeskiego). Iloczas sygnalizujemy kreską ukośną nad literą (tak jak w grafii czeskiej), oprócz litery *ó*. Wielokropki w nawiasie zastępuje opuszczony fragment tekstu, ukośnik wyraża przerwę w wypowiedzi. Uzupełnienia i wyjaśnienia podajemy w tekście w nawiasach kwadratowych i/lub pod danym fragmentem rozmowy. W wypadku nazw własnych (np. imion dzieci) używamy wielkiej litery. Stosujemy znaki *?* oraz *!* w miejscach, gdzie chodzi o pytanie lub rozkaz/zakaz/napomnienie. Litera *N* wprowadza replikę nauczycielki, *U* – ucznia.

U: proře paři ne poražym⁸⁾ tu tego vycóngnóc / mogym tyn papjór vycóngnóc?

N: počkej utři se to / tyn stołek se utři⁹⁾

U: gotove?

U: as-i¹⁰⁾

¹⁾ Agatko; ²⁾ Eliško; ³⁾ już masz (gotowy rysunek), możesz kretką tak delikatnie...; ⁴⁾ zostaw na marginesach, po bokach; ⁵⁾ cudowne, ale jeszcze (napisz), jak się to nazywa, napisz tytuł, weź sobie jakąś kredkę, nie rób tego ołówkiem; ⁶⁾ w wiaderku; ⁷⁾ Marysiu, chcesz się jeszcze czymś zająć? Masz (jeszcze) dosyć czasu?; ⁸⁾ nie potrafisz; ⁹⁾ zaczekaj, wytrzyj to krzesło...; ¹⁰⁾ czeskie asi [asi], nie [aši] oznacza 'chyba'.

(fragment drugi)

Drugi fragment sytuacji komunikacyjnej pochodzi z warsztatów, w których uczestniczyło 12 uczniów, łącznie z trójką dzieci z Polski, które wyraźnie zdominowały komunikację w całej grupie. Wpłynęły tak na sposób mówienia uczniów z miejscowych szkół z polskim językiem nauczania, zmuszając ich do częstszego niż w innych sytuacjach komunikacyjnych używania polszczyzny. Oprócz tych dwu kategorii rozmówców w zajęciach uczestniczyło troje czeskojęzycznych uczniów, którzy rzadko włączali się do dyskusji. Między sobą porozumiewali się w języku czeskim.

N. [do czeskich dzieci:] Simi ty ještě ne maš prážníny? A Silvinka¹⁾?

U: Já mam tetka²⁾

N: [do dzieci z Zaolzia:] były tu ještě jaki ovječki do vžeńca? [materiałem, z którym pracowano, była wełna] íc tu se šednóc / a jag byšće chćały ty ramki ozdobić / [do uczennicy z Polski:] Lenka zobać ty(m) možeš opklejić te ramkę navet / [do uczennicy z Zolzia:] ne vjyš Zoša ka(j)³⁾ jo to dała?

U: ne tušym⁴⁾

N: [do uczennicy z Polski:] uwaga s tymi nožyčkami ne do góry jak fstañeš / zobać tu jes(t) ještě coś takjego gdybyš chćała no šfjetne íi íže / [do uczennicy z czeskiej szkoły:] krasne / buť to ještě zdúrazniš nečim anebo to vybarviš / maš to krásne (...) Rene ðivej co nam přines tařinek od holek⁵⁾ (...) ne vjeje na čebje? (...) hotovo? / no super podepiš / zepředu⁶⁾ (...) tam je cały vorek takich włóček / co budeš ðelat Rene⁷⁾?

¹⁾ Simi (nie [šimi], tzn. imię Simona w formie potocznej wołacza), ty jeszcze nie masz ferii? A (ty) Silvi (Silva/Sylva, Silvie/Sylvie)?; ²⁾ ja mam teraz (ferie); ³⁾ gdzie; ⁴⁾ nie mam pojęcia; ⁵⁾ piękne!, albo to jeszcze czymś podkreśliš/ zaakcentujesz, albo to pokolorujesz; René, popatrz, co przyniósł nam tatuš dziewczyn; ⁶⁾ gotowe?, no super, podpisz (to jeszcze) z przodu; ⁷⁾ co będziesz (teraz/jeszcze) robić, René?

(fragment trzeci)

Uczennica z Polski opowiada o tym, że ma „informerów” przekazujących jej wiadomości na temat, co dzieje się w szkole, do której uczęszczała dawniej, ale już nie uczęszcza. Dziewczynki z Zaolzia włączają się do rozmowy:

U: jak im zapłacaš?

U: ja im ne zapłacam

U: ty še ich spytoš a óni či povježóm?

U: no ale tylko do čerfca potem są wakacje

U: vy kónčycje fčešnej? / jo chcym do Polski

U: ale óni majóm krótsze wakacje

U: to tam nie idym / f Česku je lepi

Warto odnotować, że jedną dziewczynkę z polskiego Cieszyna przyprowadził na zajęcia jej ojciec, który – dla hecy – przywitał się po czesku („Dobry den!”). Nauczycielka przekazała mu w trakcie dialogu, prowadzonego w języku polskim kulturalnym, świadectwo córki, które oczywiście zostało wykonane urzędowo – w języku czeskim, natomiast kolejna pisemna prośba nauczycielki o jednorazowe dofinansowanie zajęć, skierowana do rodzica, została przez dyrekcję szkoły przetłumaczona na język polski.

W drugiej badanej szkole, w klasie zestawionej wyłącznie z uczniów szkół polskich (11 uczniów zaolziańskich, jeden uczeń z Polski), została nagrana **lekcja teorii muzyki** (*hudební nauka*). Zajęcia prowadziła miejscowa Polka, po polsku lub „po naszymu” – z polska. Ta sama nauczycielka posiada odpowiednie kompetencje językowe również w języku czeskim, m.in. uczy czeskich uczniów w innej miejscowości Zaolzia. Uczniowie w wieku 5–7 lat rozmawiali ze sobą „po naszymu”, z nauczycielką – „po naszymu” z polska lub w języku projektowanym jako kulturalny (jako polszczyzna ogólna), ale zawierającym sporo naleciałości gwarowych (*paňi myšlym žech jo uš to gžeš slyšoť*). Nauczycielka wyjątkowo koryguje wypowiedzi swoich podopiecznych od strony formalnej (językowej). Terminologię podstawową podaje również w języku czeskim, żeby na wyższym poziomie edukacji nie sprawiała uczniom kłopotu (por. *jak šę nazyva ten znak?* [znak] *šę nazyva znak přyklučovy před-znamenání*). Nauczycielka już na korytarzu rozmawiała z uczniami (i towarzyszącymi im rodzicami) po polsku. W tym języku sprawdza obecność, udziela informacji, jak należy się zachowywać w klasie (rozebrać się, zdjąć buty, usiąść w ławkach) itp. W trakcie swojego wykładu jednak nie używała polszczyzny ogólnej konsekwentnie, ponieważ byłaby dla dzieci z Zaolzia zbyt trudna, niezrozumiała (np. pytanie: *kto podolať temu zadaňu?*, sama zmienia na: *kto to juž umje?*; wyjaśnienie: *ten křyžyk odnoši šę do fšystkich nutek*, powtarza w wersji: *křyžyk płaci dla fšystkich*)¹⁹. Uczniowie mają do dyspozycji czeskojęzyczny zeszyt *Hudební nauka pro ZUŠ. Pracovní sešit* przeznaczony dla wszystkich szkół muzycznych w RC. Oprócz tego posiadają

¹⁹ Tematem zajęć był alfabet muzyczny. Nazwy nut nauczycielka wymawiała w czeski sposób, tzn. *v gamie ge dur, nutka ge*, a nie [gie], oraz *ha, his*, a nie [cha], [chis].

/ ale ile ličymy pól nuty s kropkóm? / tak na tři že¹⁴⁾? / žvigej ty palce musíš še rušač [šmiech] zatšymać / dalej / raz dva tři čte–ry a čysto teras / tam uš še to poftaža (...) razem fšichni od začátku budeme hodně dávat pozor na dynamiku¹⁵⁾ / plynčeš¹⁶⁾ ne–u–fi–kej!¹⁷⁾ (...) dáme si¹⁸⁾ metronom [uczeń protestuje: níiii!] čut se dómy pumali¹⁹⁾ tag (j)deme²⁰⁾ vyprostovač še prošym přiřraveni²¹⁾? [uczeń: paňi to je čicho jo to ně slyšym] tam uš sme spjechali že²²⁾? / tyž je zařše na tóm pjyršóm pozadu²³⁾ ně–spó–ma–luj²⁴⁾! a vy dokładně musíće še trefič / ně–u–če–kač ně–u–fi–kej²⁵⁾ (...)

¹⁾ Aniu, szybko (pospiesz się), bo już stroimy (nastroje); ²⁾ daj (przysuń) krzesło jeszcze do kogoś; ³⁾ chodź; ⁴⁾ na razie, w międzyczasie; ⁵⁾ zagraj (sobie) co tam mamy, gamę d-dur, całym smyczkiem, wszyscy równo, teraz dwie ósme jedna ćwiartka; ⁶⁾ trochę; ⁷⁾ więc jeszcze (raz) weźmiemy (zagramy) cztery szesnaste jeszcze raz pusta, od pustej (nuty) i na pustej zakończymy, a teraz triole środkiem smyczka jesteście za mną, szybciej; ⁸⁾ słuchacie; ⁹⁾ mamy? (przygotowani?, gotowi?); ⁸⁾ usiądziemy na połowie krzesła (...), więc chodźmy (rozpocznijmy) od tego miejsca; ¹¹⁾ wspaniale; ¹²⁾ zanim się obudzisz (zorientujesz), to my jesteśmy już w innym miejscu (utworu); ¹³⁾ potrafisz, nadażasz; ¹⁴⁾ w czeskim wyraz *že* za pytaniem oznacza ‘prawda?’, ‘no nie?’, ¹⁵⁾ wszyscy od początku, będziemy bardzo uważali na dynamikę; ¹⁶⁾ mylisz, gmatwasz; ¹⁷⁾ nie uciekaj, nie wyprzedzaj; ¹⁸⁾ nastawimy; ¹⁹⁾ bardziej powoli; ²⁰⁾ chodźmy, rozpocznijmy; ²¹⁾ przygotowani?, gotowi?; ²²⁾ tam (w tym miejscu utworu) już się spieszyliśmy, prawda?; ²³⁾ w tyle; ²⁴⁾ nie zwalnij; ²⁵⁾ nie uciekaj, nie spiesz się.

4. Wnioski

W zaprezentowanym materiale językowym rozpoznawalne są elementy tradycyjnej gwary cieszyńskiej, języka polskiego w jego odmianie kulturalnej oraz większościowego języka czeskiego. Granice pomiędzy nimi są niewyraźne, płynne. Środki gwarowe pochodzą z różnych płaszczyzn systemu języka – z leksykalnej (np. *kaj*, *kapke*, *stołek*, *kibliček*, *plynčeš*, *ně poražym*), morfologicznej – słowotwórczej (*spytač še*, *inž i*) i fleksyjnej (*my sóm*, *jo dała*), i oczywiście dźwiękowej: wymowa nosówek, zachowanie samogłoski *ó*, różnicy pomiędzy *h* i *ch* [x], *ř* i *ž/š* (*tři*, *křižyk*, *koloře*), zwężenie *a* na *o*, *e* na *y* i inne. Czeskie wyrazy lub całe fragmenty wypowiedzi uległy częściowej lub całkowitej adaptacji fonetycznej i gramatycznej. Najwyraźniej odczuwa się

zmiany akcentuacji (przesuwanie akcentu wyrazowego z pierwszej sylaby na przedostatnią, por. znak †); do niekonsekwentnie realizowanych samogłosek długich (niedotrzymywania iloczasu) należy jednak odnieść, że w czeszczyźnie potocznej mówionej dochodzi z reguły do skracania samogłosek, szczególnie wysokich (*í, ú/ů*). Wspomniane modyfikacje czeskich środków językowych ilustrują następujące przykłady: *né †tušym* (*†netuším*), *pláči* (*plátí, [plati:]*), *nad†herne* (*†nádherné*), *zvladoš* (*zvládáš*), *za†im* (*zátím, [zafi:m]*), *né spó†maluj* (*†nezpomaluj*). W trakcie komunikacji powstają *ad hoc* okazjonalizmy typu *zapłacać* (regularnie *placić*) itp.

Umieszczone powyżej fragmenty tekstów wraz z odpowiednimi wyjaśnieniami są – naszym zdaniem – dobrym dowodem na to, że ten specyficzny proces komunikowania został zdeterminowany przez kilka czynników. Czynnikiem lokalności daje pierwszeństwo mowie „po naszymu” oraz potocznej odmianie języka czeskiego, z kolei aspekt oficjalności (instytucjonalności) sytuacji komunikacyjnej nie wyklucza z użycia polszczyzny kulturalnej/ogólnej, która w innych zdarzeniach mownych byłaby nienaturalna, niepotrzebna, niepożądana. Kontekst sytuacyjny zapewniają ciągłość wydarzeń tego typu, co sprawia, że nie wywołują one ani zdziwienia, ani zażenowania. Obecność innych, dodatkowych składników komunikacji w postaci zeszytów do ćwiczeń, śpiewników, książeczek uczniowskich, dziennika prowadzonych zajęć, listów skierowanych do rodziców itp. tworzy tło rozmów nauczyciela z uczniami. Pod uwagę należy wziąć również aspekt socjopsychiczny: z jednej strony nadrzędność roli społecznej, a co za tym idzie także komunikacyjnej nauczyciela, z drugiej – indywidualne kompetencje językowe poszczególnych uczestników zajęć. Bezpośredni kontakt współrozmówców i ich wzajemna życzliwość umożliwiają swobodne zachowanie językowe. Trzeba przyznać, że osoby prowadzące naukę w opisanych szkołach, pomimo że prawdopodobnie nie odbyły żadnego specjalnego szkolenia w tym zakresie, posiadają niezwykle umiejętność rozmawiania z dziećmi o odmiennej orientacji językowej. Są otwarte na potrzeby dzieci i szanują ich tożsamość etniczną. Ta być może nie do końca świadoma strategia komunikacyjna umożliwia uczestniczenie w konwersacji wszystkim obecnym. Dodaną wartością jest integracja kolektywu uczniów, w którym wszyscy jego członkowie czują się tak samo ważni.

BIBLIOGRAFIA

- Bečák, L., & Januszek, T. (2012). *V regionu ubývá obyvatel polské menšiny*. Moravskoslezský deník.cz. https://moravskoslezsky.denik.cz/zpravy_region/20121010polaci-scitani-7d3a.html
- Bogoczová, I. (1996). *Świadomość i kompetencja językowa najmłodszej generacji Polaków na Zaolziu*. Ostravská univerzita.
- Bogoczová, I. (2018). *Polszczyzna za Olzą*. Ostravská univerzita.
- Centrum Pedagogiczne dla Polskiego Szkolnictwa Narodowościowego w Czeskim Cieszyńsku. (b.d.). <https://www.pctesin.cz/>
- Český statistický úřad. (2014). *Národnostní struktura obyvatel*. <https://www.czso.cz/documents/10180/20551765/170223-14.pdf>
- Evropská charta regionálních či menšinových jazyků. (2006). <https://www.vlada.cz/cz/ppov/rnm/dokumenty/mezinarodni-dokumenty/evropska-charta-regionalnich-ci-mensinovyh-jazyku-17547/>
- Gajda, S. (1998). Promocja języka i kultury polskiej a procesy uniwersalizacji i nacjonalizacji kulturowo-językowej w świecie. W J. Mazur (Red.), *Promocja języka i kultury polskiej w świecie* (ss. 11–18). Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- Głuszkowski, M. (2013). Idiolektalne zróżnicowanie przełączania kodów w dwujęzyczności starowierców regionu suwalsko-augustowskiego. *Acta Baltico-Slavica*, 37, 265–275. <https://doi.org/10.11649/abs.2013.017>
- Jasiński, Z. (1997). Školství. W K. D. Kadłubiec (Red.), *Polská národnostní menšina na Těšínsku v České republice (1920–1995)* (ss. 184–213). FF Ostravské univerzity.
- Labocha, J. (1997). *Polsko-czeskie pogranicze na Śląsku Cieszyńskim: Zagadnienia językowe*. Księgarnia Akademicka.
- Lipowski, J. (2014). O granicach dwukodowej komunikacji językowej. *Studia Slavica*, 18(2), 175–184.
- Macura, J. (1998). *Z dziejów szkolnictwa polskiego na Zaolziu*. Towarzystwo Nauczycieli Polskich.
- Markowski, A. (2008). *Kultura języka polskiego: Teoria. Zagadnienia leksykalne*. Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Motyl, I. (2020, wrzesień 5). *České školy? „Bardzo dobre!” Poláci posílají své děti k nám*. Týden. cz. https://www.tyden.cz/rubriky/domaci/skolstvi/ceske-skoly-bardzo-dobre-polaci-posilaji-sve-deti-k-nam_233429.html
- Muryc, J. (w druku). Dwujęzyczność na Zaolziu w RC – sytuacja językowa i uwarunkowania prawne. W *Tożsamość na styku kultur IV*. Vytautas Magnus University.
- Průvodce právy příslušníků národnostních menšin v České republice II*. (2017). Úřad vlády České republiky. <https://www.vlada.cz/assets/ppov/rnm/dokumenty/publikace/pruvodce.pdf>
- Rámcová úmluva o ochraně národnostních menšin*. (b.d.). *Zákonyprolidi.cz*. <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1998-96>
- Třinec, 4. Obyvatelstvo podle národnosti – statistika*. (b.d.). *Kurzy.cz*. <https://www.kurzy.cz/obec/trinec/stats-PU-SLDB-4-stranka/>

Usnesení Evropského parlamentu ze dne 7. února 2018 o ochraně a nepřipustnosti diskriminace menšin v členských státech EU. (2018). EUR-Lex. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:52018IP0032&from=EN>

Warchala, M., & Furtak, E. (2016, kwiecień 27). *Dlaczego coraz więcej Polaków zapisuje dzieci do szkół w Czechach?* Wyborcza.pl. <https://wyborcza.pl/7,87648,19982628,dlaczego-coraz-wiecej-polakow-zapisuje-dzieci-do-szkol-w-czechach.html>

Przełamywanie barier komunikacyjnych (na przykładzie wieloetnicznej i wielojęzycznej sytuacji społecznej Zaolzia)

W artykule została opisana sytuacja językowa w czeskiej części Śląska Cieszyńskiego w Republice Czeskiej na podstawie autentycznego materiału językowego pochodzącego z dwóch szkół muzycznych (artystycznych) – jednej z Czeskiego Cieszyna, drugiej – z Trzyńca. Szkoła trzyniecka ma oficjalny status czesko-polskiej szkoły dwujęzycznej. Obie placówki łączy kilka cech wspólnych: zarówno uczniowie, jak i nauczyciele wywodzą się bądź z większościowego środowiska czeskiego, bądź należą do polskiej etnicznej wspólnoty mniejszościowej. W obu placówkach uczą się także dzieci z Polski, choć o wiele więcej takich „zagranicznych” uczniów uczęszcza do szkoły w Czeskim Cieszynie. Autorzy zajmują się nie tylko analizą samego języka mówionego, ale również kompetencją i świadomością językową badanych osób, dochodząc do wniosku, że interakcja między użytkownikami dwu (różnych) języków może przebiegać pomyślnie nawet wtedy, gdy każdy z nich używa własnego języka ojczystego (względnie gwary ojczystej) lub języka partnera komunikacji, chociaż język ten opanował tylko na poziomie podstawowym.

Słowa kluczowe: Zaolzie, mniejszość narodowa, sytuacja językowa, język mówiony

Breaking Communication Barriers (on the Example of the Multiethnic and Multilingual Situation of the Society in the Zaolzie Region)

The present paper describes the language situation in several parts of Cieszyn Silesia (the Zaolzie region) in the Czech Republic. The research is based on authentic language material from two music (art) schools in Český Těšín and Třinec. The Třinec school has the official status of a bilingual Czech-Polish educational institution. These two establishments share several common features: both students and teachers come from either majority Czech or minority ethnic Polish communities; Polish children study in both institutions, although a larger group

of these "foreign" students attends the school in Český Těšín. The authors analyze not only the spoken language itself but also the competence and language awareness of the respondents. They have come to the conclusion that interactions between the users of two (different) languages can be successful regardless of the fact whether each participant uses their own native tongue or that of their interlocutor, although they speak this language only at a basic level.

Keywords: Zaolzie region, ethnic minority, language situation, spoken language

Notki o autorach

Irena Bogoczová (irena.bogoczova@osu.cz) – pracownik akademicki Wydziału Filozoficznego Uniwersytetu Ostrawskiego (Ostrava, Republika Czeska), prowadzi zajęcia w Katedrze Sławistyki, prowadzi badania sytuacji językowej i statusu języka polskiego na Śląsku Cieszyńskim w Republice Czeskiej (Zaolzie). Jej prace dotyczą tematów z zakresu socjolingwistyki, polityki językowej, dialektologii, typologii językowej oraz językoznawstwa porównawczego.

Irena Bogoczová (irena.bogoczova@osu.cz) – an academic working at the Faculty of Arts of the University of Ostrava (Ostrava, Czech Republic). She conducts classes at the Department of Slavonic Studies, researches the linguistic situation of Slavic languages and the status of the Polish language in the Czech part of Cieszyn Silesia (the Zaolzie region). Her works cover topics from the field of sociolinguistics, language politics, dialectology, linguistic typology and comparative linguistics.

Jiří Muryc (jiri.muryc@osu.cz) – doktor nauk humanistycznych w zakresie językoznawstwa, pracownik w Zakładzie Polonistyki Katedry Sławistyki Uniwersytetu Ostrawskiego. Autor monografii *Obecné a specifické rysy polsko-české jazykové interference na českém Těšínsku* (2010) oraz edytor publikacji *Církevní diskurz v širším společensko-historickém kontextu českého Těšínska* (2012). Autor kilkunastu artykułów publikowanych w czasopismach oraz w tomach zbiorowych w Czechach, Polsce i za granicą. Kieruje oraz bierze udział w projektach badawczych realizowanych zarówno na Uniwersytecie Ostrawskim, jak i we współpracy z innymi ośrodkami w Czechach i w państwach Unii Europejskiej.

Zainteresowania naukowe: socjolingwistyka, dwu- i wielojęzyczność, kontakty językowe, wielokulturowość na pograniczu czesko-polskim, gramatyka porównawcza języka polskiego i czeskiego, przekład ustny i pisemny. Prowadzi zajęcia z językoznawstwa i przekładoznawstwa. Lektor języka polskiego jako obcego i tłumacz z języka polskiego.

Jiří Muryc (jiri.muryc@osu.cz) – PhD in the field of linguistics, Assistant Professor at the Polish Studies Section at the Department of Slavonic Studies of University of Ostrava. Author of the monograph *Obecné a specifické rysy polsko-české jazykové interference na českém Těšínku* [General and Specific Features of Polish-Czech Language Interference in the Czech Těšín Region, 2010], editor of the publication *Církevní diskurz v širším společensko-historickém kontextu českého Těšínska* [Church Discourse in the Wider Socio-historical Context of the Czech Těšín Region, 2012]. Author of several articles published in journals in the Czech Republic, Poland and abroad. Leads and participates in research projects both at the University of Ostrava and in cooperation with other centres in Czechia and EU countries. Research interests: sociolinguistics, bilingualism and multilingualism, language contacts, multiculturalism in the Czech-Polish borderland, comparative grammar of Polish and Czech, translation and interpretation. Teaches linguistics and translation studies. Lecturer of Polish as a foreign language and translator from Polish.